

МОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ У ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ ПИСЬМЕННИКІВ БУКОВИНИ

Галина Сенік, Роман Кушнерик

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

halynasenyk@yahoo.de, crash202099@gmail.com

<https://doi.org/10.37406/sXXIcp.2021.v1.122>

Вступ

У 60-70-х роках ХХ століття прагматика переживала черговий розквіт. Поштовх був стимульований працями Кембриджської та Оксфордської шкіл логіки: Джоном Остіном, Джоном Серлем, Вільямом Вендлером та Чарльзом Строссоном, які розробили теорію мовленнєвих актів (ТМА). Ядром ТМА є ідеї Джона Остіна опубліковані у 1962 році у праці “Слова як дія”. Висловлені ідеї були розроблені американським логіком Дж. Серлем у монографії “Мовленнєві акти”. В основі його досліджень лежить думка про необхідність урахування не тільки інтралінгвістичного контексту, але й лінгвістичної ситуації, яку утворює система людської діяльності, куди входить мова.

Термін *інтерференція* сформульовано Празькою лінгвістичною школою, де вона визначається як *процес відхилення від норм контактуючих мов*. Проте широке визнання цей термін отримав відразу після виходу друком монографії У. Вайнрайха [1]. Спочатку термін *інтерференція* використовувався тільки в фізиці та позначав *взаємне посилення та ослаблення хвиль при їх накладанні одна на іншу*. В теперішній час він отримав широке розповсюдження в психології, лінгвістиці та методиці викладання іноземної мови. Так, у психології інтерференція розглядається як виникнення перешкод унаслідок перенесення навичок і вмінь з однієї діяльності в іншу. Це – *зумовлений об’єктивними розбіжностями процес конфліктної взаємодії мовних механізмів, що проявляється зовні у мові білінгва у відхиленнях від закономірностей однієї мови під впливом негативної взаємодії іншої або внаслідок внутрішньо мовних впливів аналогічного характеру* [1, с. 6, 9].

У лінгвістиці проблема інтерференції досліджується в рамках мовних контактів і це поняття розуміють як *порушення білінгвами (людиною, яка володіє двома мовами) норм і правил співвідношення двох контактуючих мов* [2, с. 81]. На думку Е. Хаугена, інтерференція являє собою *випадки відхилення від норм мови, що з’являються в мові двомовних носіїв у результаті знайомства з іншими мовами* [2, с. 81-85].

Інтерференція – це явище, властиве індивіду, проте, слід зазначити, що при масовій двомовності однотипні інтерференційні процеси характеризують мовлення багатьох осіб, і, закріпившись в ідіолектних мовних системах, вони починають впливати також і на мовну компетенцію монолінгвів, що призводить до мовних змін. До перспективних напрямів подальшого наукового пошуку шляхів вирішення аналізованої проблеми слід віднести: детальний аналіз кожного із зазначених видів інтерференції, створення методики попередження та подолання міжмовної інтерференції в усному мовленні студентів-філологів. Врахування інтерференції під час вивчення іноземної мови дозволяє попередити помилки, зменшити їх кількість і тим самим полегшити процес навчання та ідентифікувати його.

У методичній літературі виокремлюють такі види інтерференції:

- 1) за походженням – зовнішня і внутрішня;

- 2) за характером перенесення навичок рідної мови – пряма і непряма;
- 3) за характером прояву – неприхована і прихована;
- 4) за лінгвістичною природою – фонетична, лексична, граматична.

Фонетична інтерференція, як випливає з назви, спостерігається на фонетичному рівні. Мовець переносить вимову, отриману ним в процесі оволодіння рідною, домінуючою мовою, на мову, яка вивчається, і, тим самим, порушує фонетичну норму останньої. Цей процес і є причиною появи акценту. До того ж важливо пам'ятати, що фонологічні відмінності між мовами ніколи не зводяться до того, що у них різний фонемний склад. Як правило, розрізняються, позиції, в яких зустрічається той чи інший звук, розрізняються особливості вимови схожих звуків і їх розподіл по позиціях.

Граматична інтерференція проявляється в тих випадках, коли той, хто вивчає іноземну мову застосовує граматичні правила, властиві його рідній мові до аналогічних елементів іноземної. Очевидно, що граматичні правила при цьому далеко не завжди можуть збігатися [3].

Третій вид інтерференції – це *лексична інтерференція*. Здебільшого лексична інтерференція виникає через часткові відмінності у смислових структурах багатозначних слів, відмінностями у семантиці членів синонімічних рядів обох мов, порушенням лексичної сполучуваності тощо. Лексика є одним із найбільш показових факторів у виникненні та розповсюдженні процесів інтерференції, які спостерігаються у слів, які мають збіг або незбіг у плані вираження. Безупинне оновлення словникового складу є однією з проблем у засвоєнні мови, її семантичного запасу. Лексична інтерференція у мові преси, літературі зумовлена визначенням словникових одиниць рідної та нерідної мов і ототожненням їх семантичних обсягів [9].

Явище інтерференції також розглядається як відхилення від правил мовленнєвої реалізації, що відбувається у свідомості мовця внаслідок накладання елементів первинної (рідної) мовної системи на вторинну (українську). Ю. Дешерієв щодо цього питання зазначає: *У результаті взаємодії, взаємовпливу структур і структурних елементів двох основних компонентів білінгвізму у процесі мовної діяльності білінгвів виникає міжмовна інтерференція* [5, с. 163-170]. Необхідно зазначити, що інтерференція має здатність виникати на всіх мовних рівнях, у результаті чого відбувається:

- 1) порушення системи (логіко-семантичного змісту);
- 2) порушення норми (форми);
- 3) порушення узусу (ситуативної адекватності).

Інтерференція проявляється у тому випадку, якщо мови, котрими володіє білінгв, одночасно мають певний ступінь подібності та відмінності.

Саме завдяки спільності існує можливість ототожнення явищ і понять однієї мови з явищами та поняттями іншої у випадку відсутності однаковості насправді. Вивчаючи проблему інтерференції, можна зробити певні узагальнення: вона є явищем взаємодії структур і структурних елементів двох мов у процесі спілкування білінгвів, неусвідомленого перенесення елементів однієї мови в мовлення іншої. Характер і ступінь прояву інтерференції зумовлені тим, на якому мовному рівні вона виявляється.

Процес інтерференції – це процес, у першу чергу, мовленнєвий. Але необхідно підкреслити, що *небезпечною* є ситуація, коли інтерференційні явища починають

проникати в мову: відбувається заміна елементів однієї мови елементами іншої, що носіями мови сприймають як норму. Інтерференція – це явище, властиве індивіду, проте, слід зазначити, що при масовій двомовності однотипні інтерференційні процеси характеризують мовлення багатьох осіб, і, закріпившись в ідіолектних мовних системах, вони починають впливати також і на мовну компетенцію монолінгвів, що призводить до мовних змін. Як тільки інтерференція набуває визнання в мові (стає частиною стандарту певного мовного коду), вона не сприймається в цьому коді як щось стороннє, чужорідне, тобто перестає бути такою для всіх, крім лінгвістів.

Інтерференція є одним з чинників, одним з рушіїв розвитку мови, мовних змін, що нагромаджуються і зростають у ній. На індивідуальному плані масова й часта інтерференція означає постійне змішування двох систем, їх більше або менше взаємне уподібнення. Таким чином, виявлення зон міжмовної інтерференції, дослідження вже засвідчених інтерференційних явищ мають велике значення для підвищення рівня культури мови. Привернення уваги до тих ділянок і одиниць мови, де є вірогідною поява відхилень від норми під впливом іншої мови, може допомогти уникнути інтерференції.

Отже, інтерференція: по-перше, є явищем взаємодії структур і структурних елементів двох мов у процесі спілкування двомовного населення; по-друге, це невід'ємна складова частина процесу повільного, поступового проникнення того чи іншого чужомовного елемента в систему мови-сприймача; по-третє, це перенесення навичок, що являє собою складне явище людської психіки, механізм якого дає людині можливість використовувати те, чим вона вже оволоділа за нових чи відносно нових обставин; по-четверте, інтерференція – це неусвідомлене перенесення елементів однієї мови в мовлення іншої. Інтерференція – негативний аспект мовної взаємодії, оскільки інтерферери витісняють з ужитку існуючі в мові еквівалентні елементи, безпідставно замінюючи їх собою, і, у такий спосіб, денаціоналізують інтерферовану мову спочатку на мовленнєвому рівні, а за певних соціолінгвістичних обставин – і на мовному. Інтерференція являє собою і взаємопроникнення одиниць однієї мови в іншу, і відхилення від норм однієї мови під впливом іншої, і мовленнєву помилку водночас.

Масовий білінгвізм завжди супроводжується негативним явищем, як інтерференція, тобто ті випадки відхилень від норм кожної з мов, які відбуваються в мовленні двомовних осіб внаслідок того, що вони знайомі більш ніж з однією мовою, тобто внаслідок контакту мов». Інтерференція виявляється на різних рівнях мовної системи, тому прийнято виділяти такі основні її типи: фонетичну, лексичну, граматичну, морфологічну, синтаксичну та іноді стилістичну.

Розділ 1. Німецькомовна лексика у буковинському регіоні.

Однозначно можна констатувати, що тісні контакти з німецькою мовою мали великий вплив і значення для розвитку й удосконалення мови буковинців: під впливом німецької мови удосконалився і збагатився лексичний склад мови, було знайдено нові форми вираження відтінків значень [11, с. 43-57].

100 найбільш уживаних німецьких запозичень представлені у вигляді анкети за трьома аспектами: *часто вживане слово, рідко вживане, вийшло з обігу*. Представники трьох поколінь були опитані у різних районах Чернівецької області, які входили до складу Австро-Угорщини на протязі 150 років.[4, с. 8] Беручи до уваги проведений аналіз анкетування, встановлено таке: із розвитком суспільства, із

плином часу не так часто вживаються запозичення з німецьким етимологом. Вони становлять певну частку лексики старшого покоління. Люди похилого віку досить часто майже не знають, що слова, які вони вживають кожного дня, мають німецьке коріння. Вони просто звикли змалку найменувати певні предмети чи явища цими запозиченнями, хоча добре знають їх українські синоніми. Ці німецькі запозичення передавалися від покоління до покоління. Рідше їх використовує у своєму мовленні населення середнього віку, і майже не застосовуються вони молодим поколінням. Зменшення кількості запозичень з німецьким етимологом є наслідком того, що багато назв предметів, явищ, які були актуальними у ХІХ столітті, застаріли або зовсім вийшли з обігу. Багато мовців перейшли, звичайно, на українські мовні відповідники, хоча і знають значення німецьких запозичень.

Слід зазначити, що кількість вживаних запозичень відрізняється за територіальною ознакою, в залежності від певного району області. В Заставнівському районі опитані респонденти старшого покоління розуміють до 90 % наведених в анкеті слів. Мовці Дулеба Іван (с. Мосорівка, 91 рік) та Габуза Анастасія (с. Онут, 87 років) розуміють майже кожне запозичення з німецьким етимологом і можуть пояснити їх значення та назвати українські синоніми [4, с.9-10].

Цікаво й те, що в залежності від статі опитуваного мовця відрізняється і розуміння значень наведених запозичень. Не всі респонденти жіночої статі розуміють такі запозичення, як *обцузи* (die Zange-кніщі), *райтки* (die Reithose-уроки чоповічі уману), *раулінб* (die Raspel-рубанок), *штопя* (der Stollen-нідкава), які дуже чітко розуміє чоловіча половина населення. Але чоловіки не вживають або не обізнані з такими німецькими словами, які вживаються у домашньому господарстві чи на кухні. Такі слова розуміють переважно жінки: *братрура* (das Bratrohr-духовка), *кпяпка* (die Klinke-дверна ручка), *ронденб* (das Reindl-каструля), *порепя* (die Marille-абрикоса), *ипанса* (die Spange-унунбка), *братванка* (die Bratpfanne-сковорідка).

У Кіцманському районі ситуація дуже схожа. Покоління, старше за 70 років, розуміє близько 80% німецьких запозичень, а вже їх діти – лише третину наведених в анкеті слів. Деяким онукам цього покоління відомі тільки 10% слів, наприклад: Камбур Дмитро (с. Верхні Станівці, 19 років) знає 12 слів із ста названих нами. Це свідчить про те, що з кожним роком зменшується кількість запозичень з німецьким етимологом в буковинському діалекті української мови.

Є і дуже цікаві анкети. Наприклад, Яцко Ярослав (с. Великий Кучурів, 31 рік) зі Сторожинецького району народився в єврейській частині села. Незважаючи на свій юний вік, він використовує 59 запозичень зі 100 наведених в анкеті, ще розуміє 32 слова, але не вживає, отже, йому відомі 91% запозичень з анкети.

Набагато менший відсоток вживаних слів у таких районах, як Глибоцький, та у м. Чернівці (район Роші, Старої Жучки). Високий відсоток вживаних запозичень з німецьким етимологом у Путильському та Вижницькому районах [4, с 9-10].

Не тільки українська мова запозичувала нові поняття під час панування Австро-Угорщини (1775–1918), німецька мова не була винятком. Це результат двомовності на Північній Буковині, яка призвела до змішування двох різних мовних систем. Деякі поняття і предмети були для німецькомовних мовців також новими і вони запозичили немало назв, які були для позначень певних явищ для них зручнішими.

Під впливом української мови відбувалися інтерференційні процеси як в лексиці, так і у вимові та у побудові речень, часто запозичувалися вигуки: *агій*, *йой*, *агу* тощо. Дружні стосунки, спільне проживання та побут призвели до інтерференцій

різних видів у німецьку мову: *кутя, копач, дурак, кава, гречка, борщ, біда, сметана*. Інтерференції проявлялися також у неправильній побудові німецьких речень та словосполучень замість: *das kostet viel - das kostet teuer, so schnell als möglich - wie am schnellsten, so gut als möglich - wie am besten, das ist ziemlich schwer - das ist genug schwer, ich kann nicht einschlafen - es will sich mir nicht schlafen, ich habe keinen Raum oder keine Zeit - ich habe nicht wo oder wann*.

Оскільки українська та німецька мови (як і мови-посередники) належать до різних мовних груп, виникла потреба у пристосуванні запозичених германізмів до фонетичних норм української мови, що виразилося у:

- втраті твердого приступу голосних (кнаклауту): *абзац (Absatz); анцуг (к) (Anzug); урлаб (Urlaub)* тощо;

- голосні у німецьких запозиченнях при їх асиміляції втратили ознаки довготу (короткості та відкритості) закритості: *фана (Fahne); гвер (Gewehr); фура (Fuhre); нудлі (Nudel); райтки (Reithose)* тощо;

- частина іменників зазнала асимілятивних змін кореневої голосної: *штекер (Stöpsel); куфер (Koffer); урлаб (Urlaub); малтер (Mörtel)* тощо;

- умлаут [ü], що відсутній в українській мові, було замінено у говірці на українські голосні [i] та [и]: *фршишковати (frühstücken); вінчовати (wünschen); бігльовати (bügeln)*

- відбулася монофтонгізація дифтонгів у німецькій запозиченій лексиці: *муровати (mauern); луйтра (лютра) (Leiter); шліфовати (schleifen); полгармеістер (Bürgermeister)*. Проте, в окремих випадках деякі дифтонги в німецьких запозиченнях збереглися, щоправда, зазнали при цьому деякої модифікації: *майстер (Meister); фрайр (Freier); шнайдер (Schneider); драйфус (Dreifuss); цайгер (Zeiger); райтки (Reithose); айцовати (heizen)* тощо;

- значна частина німецьких запозичень зазнала в українській мові редукції. Наприклад: *штамперлік (Stammbecherlein); фусиклі (Fusssocken); толмач (Dolmetscher)* тощо.

Морфологічної асиміляції зазнали й німецькі запозичені дієслова, які отримали українські суфікси - овати, - увати, - ати. Наприклад: *шліфовати (schleifen); гандльовати (handeln); муровати (mauern); пумповати (pumpen); смаковати (schmecken); пасовати (passen); штопати (stopfen); райбати (reiben)* тощо.

Пристосування німецьких прикметників та дієприкметників до української мови відбулося переважно за допомогою суфіксів -ий, -а, -ос: *фальшивий (falsch); файний (fein); куртий (kurz)* тощо.

Аналіз німецьких запозичень показав, що їх більшість належить до моносемантичних запозичень. Це здебільшого побутова лексика та лексеми, що позначають сільськогосподарських реманент.

Майже 150-річний німецько-український мовний контакт призвів до зближення української та німецької мов [12, с. 202 – 203], на Буковині утворилася так звана “буковинська німецька мова” з багатьма запозиченими словами з українським та румунським етимонам. Але після першої світової війни розпалася Габсбурзька монархія, і починаючи з 1940 року більшість німців змушені були покинути Буковину, але “буковинську німецьку мову” вони забути не змогли. Наше анкетне дослідження у Німеччині та Австрії, куди виїхали колишні буковинські німці, підтверджує вплив української мови на німецьку. Анкетне опитування, де було наведено 30 слів та виразів, запозичених у *буковинську німецьку мову*, під час якого

опитали більше 30 вихідців з Буковини різного віку [4].

На території Буковини зустрічаємо практично всі види міжмовних контактів, які описуються в інтерлінгвістиці. Мовні контакти класифікуються за різними критеріями:

- 1) за мовною ознакою, тобто за належністю до тієї чи іншої мови;
- 2) за ознакою мовного узусу (ідіоми);
- 3) за територіальною ознакою;
- 4) за ознакою середовища контактування та засвоєння мови;
- 5) за ознакою домінантності / субординантності.

Розмаїття міжмовних контактів, які поширені на Буковині, та багатомовність і мовленнєва активність дають змогу оцінити величину міжмовного контактування разом з його інтенсивністю. У цьому контексті актуальним є питання про вивчення німецькомовних взаємодій на території Буковини, адже в українській мові збереглися німецькі запозичення, дослідження яких має суттєве значення для з'ясування розвитку словникового складу мови.

Щоденна західноукраїнська мовно-літературна практика була у своїй суті відкритою лабораторією: у ній з'являлося чимало запозичень, калюк з німецької та польської мов, а також і новотворів галицьких і буковинських письменників, мовознавців, лексикографів, адже рівнобіжно із позичанням *йде й органічний розвиток свого словотворення, зміни значення слів* [9, с. 26]. У багатомовному міському середовищі Галичини і Буковини, де відтворювалися зразки розмовного і писемного мовлення представників української освіченої верстви, значне місце у комунікативному процесі та в культурному українсько-європейському діалозі посідала саме польська мова. А вплив німецької мови на мови тих слов'янських народів, чий територія входила до складу Австро-Угорщини, мав ознаки універсальності. Як зазначає Дж. Томас, *всі визначні постаті слов'янського національного руху за відродження вільно володіли німецькою мовою і багато з них широко використовували німецьку в приватному листуванні, наукових працях і навіть у літературних творах. Не дивно, що кожного дня розмовне розмаїття було, і до певної міри залишається дотепер, у проникненні слів запозичених із німецької мови. У стандартній мові, навпаки, впадає в око, що такі часткові приклади відсутні* [13, с. 333 – 334]. За спостереженнями Дж. Томаса, роль слів, запозичених із німецької мови, полягає в окресленні дихотомії між розмовною і писемною мововжитком. Слов'янські нормативні (літературні) мови регіону (Slavic standard languages) зазнали впливу мовного пуризму, хоч у кінці XIX ст. навіть у Мартині, центрі словацького національного руху, в щоденному мовленні вживалися такі німецькі слова, як *die Sparkasse, der Urlaub*. Дж. Томас подає й такі лексичні одиниці, які вживалися в писемній та розмовній українській мові галичан та буковинців у кінці XIX – на початку XX ст., напр.: *Decke* (деко “ковдра”), *Familie* (фамілія “родина, родичі”), *fein* (файний “гарний”), *Geschäft* (гешефт “справа, оборудка”), *Luft* (люфт “повітря”); *Pech* (пех “халепа, прикрій випадок”), *Platz* (пляц “майдан, відкрите “місце”), *spacieren* (шпацірувати “йти на прохід, на прогулянку”); *Speck* (шпек “шпик, “сало”), *Strudel* (струдель “завиванець”) [6, с. 347].

За спостереженнями Дж. Томаса, в розмовних чеській, словацькій, словенській збереглися такі запозичення з німецької: *Frizur* (фризура “зачіска”), *handeln* (гандлювати, гендлювати “торгувати”), *kosten* (“коштувати”), *putzen* (пуцувати “чистити”), *wandern* (вандрувати, мандрувати “подорожувати”), *wunschen* (віншувати

“вітати, висловлювати добрі побажання”); у чеській, хорватській, словенській спільними запозиченнями з німецької виступають: *Fahne* (фана “прапор”), *Flasche* (фляшка “пляшка”), *Hetz* (геца “колотнеча, скандал”), *Pfeife* (п. fajfka, укр. файка “люлька, трубка (для курця)”), *Spargel* (шпараги “спаржа”) [6, с. 350] Майже всі слова німецького походження, наведені Д. Томасом як засвоєння в слов’янські мови, вживалися й у західноукраїнському варіанті літературної мови кінця XIX – початку XX ст. (див. відповідні словникові статті в МСБ). З початком XX ст. значна частина галицько-буковинських регіоналізмів, що становили собою чи то германізми, чи то полонізми, чи то латинізми, засвоєні через посередництво польської мови, увійшла й до східноукраїнського мовлення. Ю. Шевельов вказує на суттєву обставину, що сприяла таким процесам: у першій чверті XX ст. з’явилося *нове покоління письменників, зв’язаних не стільки з селом, скільки з містом, покоління, що вчилося мови не з етнографічних записів або власних сільських спостережень, отже, не з якоїсь територіально вузької околиці, – а вже переважно з інших, посередніх джерел: з книжки, з преси, з інтелігентської мовної практики* [4, с. 69].

Розділ 2. Функціонування німецькомовних лексичних одиниць в українській буковинській прозі.

Вивчення динамічних змін словникового складу сучасної української літературної мови є одним із найактуальніших напрямів лінгвістичних досліджень. Під словниковим складом розуміємо лексико-семантичну систему, впорядковану за певними закономірностями, для якої характерні такі чинники, як динаміка якісного та кількісного розвитку; віддзеркалення пізнавальної діяльності та широкого соціально-історичного досвіду носіїв мови елементами лексико-семантичної системи.

Дослідження іншомовних слів в українській мові набуває актуальності на тлі глобалізації суспільства. За останній час через розширення політичних, економічних і культурних зв’язків та у зв’язку з глобалізацією економіки і культури різних країн проблема запозичень і взаємозбагачення мов привертає все більшу увагу лінгвістів, хоча це питання загалом не нове. Системна розробка проблематики запозичення набула особливого розмаху за останні десятиліття, коли в сучасному мовознавстві з’явилися фундаментальні дослідження в цій галузі. Проблему процесів запозичення поглиблено в працях таких зарубіжних мовознавців, як І. Бодуен де Куртене, Д. Лотте, А. Мартіне, Ж. Марузо, Г. Пауля, Е. Ріхтера, Е. Хаугена та інших.

У новітній період з’явилися праці, присвячені проблемам нових запозичень в українській мові (Б. Ажнюка, В. Акуленка, Л. Архипенко, Я. Битківської, М. Бондар, Н. Босак, І. Гальчука, Л. Гонтарук, С. Гриценко, О. Дьолог, Г. Зимовець, І. Каминіна, Є. Карпіловської, Л. Кислюк, Н. Клименко, І. Кочан, М. Кочергана, Г. Кьорян, О. Лисенко, А. Ломовцевої, В. Лопушанського, Д. Мазурик, О. Мацько, Л. Мовчун, О. Мороховського, У. Мрозіцької, А. Олійник, О. Павлушенко, В. Печерської, Т. Пица, Н. Попової, П. Селігея, Г. Сергєєвої, В. Сімонок, Р. Синишина, В. Скачкової, І. Скорейко-Свірської, О. Степанюк, О. Стишова, Л. Струганець, О. Тодор, С. Федорець, С. Форманової, Т. Форманової, Л. Чурсіної).

У теорії мовного запозичення все більше місця закономірно відводять системним дослідженням, у яких аналізують питання розвитку та побутування елементів чужомовного походження в мові-реципієнті. Так, В. Сімонок [5, с.20] аналізує лексичні запозичення в сучасній українській літературній мові як важливий елемент структури її мовної картини світу, вважає процес запозичення слів ефективним способом збагачення лексичного складу мови. Предметом дослідження

науковця є запозичені слова з англійської, німецької та французької мов, які потрапили до словникового складу сучасної української літературної мови. Науковець характеризує слова іншомовного походження за їх місцем в українській мовній картині світу, розкриває семантичну організацію запозичень, їхні лексико-семантичні зв'язки із власне українськими та запозиченими з інших мов словами.

Словниковий склад сучасної української літературної мови, на думку Л. Мовчун, реагує на сьогодення кількома шляхами: передає до фонду пасивної лексики слова, що позначають об'єкти, які перестали існувати; актуалізує одне зі слів синонімічного ряду; розширює значення наявних у мові слів, позбавляє їх ідеологічного нашарування; засвоює нові слова на позначення об'єктів, які щойно з'являються чи існують давно [9, с. 44].

Відомо, що лексичний склад мови обумовлений двома чинниками: відмиранням застарілих слів і висловів та утворенням нових слів і висловів. Ці зміни й спричиняють оновлення лексики мови. С. Семчинський визначив три основні способи, за допомогою яких збагачується словниковий склад мови:

- 1) утворення нових слів на базі тих матеріалів і засобів, які має мова (корені, префікси, суфікси тощо), тобто шляхом словотвору;
- 2) зміна значень старих слів;
- 3) шлях запозичення іншомовних слів і висловів, шлях запозичення іншомовних значень [6, с. 3].

Отже, наявність запозичень із різних мов у тій чи тій мові не ослаблює, а, навпаки, збагачує словниковий склад. Лексична система мови має невичерпні резерви для безперервного розвитку словникового складу.

Оскільки зміна наукової парадигми супроводжуються відкриттям нового методу дослідження, то лінгвістика створює протягом свого історичного розвитку системне підґрунтя методів, в якому кожен метод виділяє найважливіший у теорії мови аспект як об'єкт дослідження.

Отже, у текстах, що належать різним авторам, буде спостерігатися не однакова частота реалізації ввідних компонентів.

Провівши дослідження, було відібрано такі твори авторів:

- Марія Матіос “Чотири пори життя”, “Солодка Даруся”, “Щоденник Страченої”;

- Максим Дупешко “Історія, варта цілого яблуневого саду”.

Отже приклади з твору Максима Дупешка “Історія, варта цілого яблуневого саду” свідчать наступне:

“Тоді приходила мати і казала нам: «Ой, замкнуть вас до цугундеру, хлопці, замкнуть». Обурений тато відповідав: «Не жвинди, жінко, мерджем. нах дер кюхе» [14].

Кюхе належить до відомої трійки “К” [**K**inder, **K**üche, **K**irche]. Усталений німецькомовний вислів, що описує основні історичні уявлення про соціальну роль жінок в консервативній німецькій системі цінностей. Вираз мав на увазі обмеження інтересів жінки лише трьома сферами: вихованням дітей, готуванням їжі та відвідуванням церкви.

Також *цугундер*, у вислові *брати на цугундер притягати до відповідальності, вести на розправу*, певної етимології не має. Виводиться з н. zu Hundem «до псів» (Шелудько 53; Фасмер IV 304; Носович 690) або з н. zu Hundert «до сотні (ударів)», пов'язується також з іншими німецькими висловами: zug unter «тягти вниз», zum

Henker «до ката» тощо.

“Ну, а на базарі люди й кажуть, що вчора риба була дешева, а той торговець відказує: “Не жвинди мо, Гора Соломонович знає прецю на свою **ді фію**” [14].

Цікаву етимологію пропонує Е.Зееболд, котрий співставляє герм. *fiska - з рос. харчування, їжа і реконструює *peits-ko-/pits-ko- “їжа” (тобто значення “риба” виникло в результаті звуження поняття “їжа”) [18];

“Ті кричали на весь голос, щоб їх відправили до **фатерлянду** воювати за велику Німеччину, але ніц не допомогло.” [14].

Фатерлянд походить від нім. *Vaterland*, що має значення - про Німеччину, німецька земля як Батьківщина німців. При адаптації в українську мову відбулася зміна голосної [a] у [я], що утворило Фатерлянд.

Подальші приклади німецьких запозичених ми можемо спостерігати у Марії Матіос. До аналізу твір “Солодка Даруся”.

“Краще йшла б собі до свого Славка або до кого хоче, лиш би не **мордувала** її схлипами. Маріїні схлипи здаються ударами молота в цигановій кузні.” [15].

Це слово перекочувало до української мови з польської *mordować* у значенні «убивати; втомлювати; мучити», а польська версія в свою чергу походить від німецької *morden* «вбивати». Н. *morden* «убивати» (двн. *morden* «тс.») споріднене з лат. *mordeo, mordere* «кусати; ображати; мучити» або з пов’язаними з ним лат. *mors* (*mortis*) «смерть», псл. **merti* «мерти» [18].

“Чуєте, Марусько, щось таке ся робить з нашими людьми у **цему світі**, що гаразду нізвідки не видно і кінця-краю їхньому дуренству також не видно.”

Конструкція як в нім. *in dieser Welt*

“А всі від того, **Варварко любя**, що ви не сповідалися цього року... та й на невістку грішите... Ото Бог вам посилає знаки.”

В цьому прикладі можемо спостерігати конструкцію, схожу як у німецькій мові. Напр. *Meine Liebe* - *Моя любя*

“...Ніхто не знав, та й не допитував інколи, Іванового прізвища, лише відколи світ та сонце люди і діти в Черемошнім прізвишувалися йому Цвичком, бо дуже любив Іван збирати по доколишніх селах залізччя, а найбільше - цвяхи, потутешньому “**цвики**”, з яких згодом робив дрімби і продавав їх чи то в Кутах, чи в Косові на базарі.” [15].

Запозичене з німецької мови (*istl-zwīk* «щиголь») але внаслідок адаптації на українську мову *цвик* отримав значення - *цвяхи*.

“Залізо валяється шанцями, берегами, і попід самим клубом. Пропадає задурно чиясь праця, а оцей, що з **Гвером**, - показав очима на міліціонера, - цього не видить.” [15].

Гвер - рушниця, походить від *Gewehr* пов’язане з двн. *węrian* “захищати, обороняти”, спорідненим з гот. *warjan* “перешкоджати”, псл. *вогь* “огорожа, паркан”, укр. [вір] “жердяна огорожа”. В цьому випадку спостерігається спрощення слова.

Наступний приклад:

“Добре би носила дитинку, та й на старості водички було би кому принести... Але ні, не буду тобі дитину робити. Як ти її вчити говорити будеш? Мене якийсь **шляк** трафить, а дитину заберуть в інтернат.” [15].

Шляк запозичення з німецької мови; н. *Schlag* «удар; пастка на птахи; параліч» (свн. *slac, slag*, двн. *slag* “удар”) споріднене з англ. *slay*, дісл. *slag(r)* “удар”, які зводяться до пгерм. **slak*- “бити”, іє. **sleg*- “тс.”, звідки діпл. *sligim* «б’ю, валяю», *sleg*

“спис”; Шляк трафив, діал. — уживається як формі лайки, що виражає недобре побажання комусь при обуренні, досаді [18].

“Від минулої осені, відколи на Галицію прийшли совіти, на той бік утекло пару люду і з Михайлового села. Чого? Для чого?” [15].

Укр. Галичинá. Через польск. *Galicja* из позднелат. *Galicia*, преобразованного из *Галичь*; см. Брюкнер 133. Збіг з назвою області Галісія на Піренейському півострові є чистою випадковістю. Пор. слід. слово, також наявне сходження з нім. *Galizien* [19].

“Німець сказав, що велика Німеччина і великий фірер Адольф Гітлер почали війну з більшовиками заради визволення окупованих людей з-під страху і безчинств;...” [15].

Фірер, похідне від *фюрер*. Запозичується. в 30-ті роки ХХ ст. з нім. яз., де *Führer* - суф. похідне від *führen* “вести”. *Фюрер* буквально – “вождь”. Пор. вождь [18].

Наступні приклади наводимо з книги “Чотири пори життя”.

Так. ТРЕБА ЩОСЬ робити. Спекти якісь крендлики. Зварити червоний борщ. Придбати з підлоги одяг. Стерти пиліоку.” [16].

Через російське посередництво запозичено з німецької мови, свн. *krengel, kringel* (нвн. *Kringel*) “крендель, бублик” є демінутивними формами від *kring* (*krinc*, нвн. *Kring*) “коло, кільце, круг”, спорідненого з дісл. *kringr* “кільце”, а також з лит. *grežti* “свердлити; вертати”, прус. *granstis* “свердло” [18].

“А коли розбили, шмаркач познуцався наді мною, як над останньою шльондрою. Певна річ, що шльондрою, бо хіба порядна жінка побивалася б так страшно, як побиваюся я тепер у чотирьох стінах?!” [16].

Слов'янське утворення, експресивне чи експресивно-звуконаслідувальне, пор. укр. *фльóндра, хльóндра* “новія”, до суфікса ще укр. *цїндра, цїндра* «жужелиця; вертихвістка (про жінку)” і *цїндра, цїндра* “ганчірка”; можливе запозичення з германських мов, пор. н. *schlendern* “тягтися, плестися”, [*schlundern*] “тс.”.

У житті мене б від такого відчуття заболіло серце або скосив би серцевий напад. Однак ніде нічого не боліло, не пекло, не кололо, не різало, не ятрило. Просто було ніяк.” [16].

За етимологічним словником, *ятрили* у значенні “спричиняти запалення, біль, подразнення”. Пов'язання з незбереженим праслов'янським відповідником н. *Eiter* “гній” [18].

“Тим часом мій ангел поставив переді мною амфору з амброзією, що розливала пахощі на всю альтанку, і сів навпроти, скинувши ризу.” [16].

Альтанка запозичено через польську мову, мабуть, з німецької; нім. *Altán* “балкон” походить від іт. *altana* “тераса на даху”, яке зводиться до лат. *altus* “високий”.

Наступна книга, з якою було проведено дослідження “Щоденник страченої”.

“Завтра мене - вкотре! - одягнуть у білий балахон, узують у білі капці чи валянки, візьмуть на катафалк і завезуть в операційну, або на цей раз - остаточно на той світ.” [16].

Запозичення з французької або італійської мови, можливо, через німецьку (нім. *Katafalk*); фр. *catafalque* походить від іт. *catafalco* “катафалк”, що, як і фр. *chafaud* (*échafaud*) “риштування; поміст; ешафот”, зводиться до нар.-лат. **catafalicum*, утвореного з прийменника *cata* «згідно, відповідно» (з гр. *κάτά*) та іменника *fala* “високий поміст” етрусського походження (отже, первісне значення – “відповідне високому помосту”) [18].

“Я загнала в себе, як рашипіль, всю цю каламуть, І виправдовую її порожнім словом кохання. А рашипіль іржавий.”

Рашипіль запозичення з німецької мови; нвн. Ráspel утворене від дієслова gaspen, пов'язаного з двн. gaspōn (hrāspan) “смикати, щипати, скубти”, спорідненим з снн. rāspelen, дфриз. hrāspa “тс.”, дангл. gehrāspan “рвати; сіпати, смикати”, нвн. raffen “(постійно) хапати, рвати”, снн. rapen, дісл. hrēppa “досягати”.

“Ісус, Будда, Магомет, Єгова. Один добріший, інший - милосердніший. Той - більш ліберальний. Цей - майже постмодерніст.” [16].

Це запозичення з західноєвропейських мов; фр. libéral, н. Liberále, англ. liberal походять від лат. līberālis “стосовний до свободи; вільний; благородний, щедрий”, похідного від līber “вільний, незалежний”, яке зводиться до іє. *leudhero-s “вільний; належний до повноправних членів племені”, похідного від *leudho-, *leudhi- “народ”, що лежить також в основі псл. *ljudъje, укр. люди [17].

Висновки

Отже, процес інтерференції - не просто поповнення мовного інвентарю, яке спостерігається в результаті різних видів запозичень, а проникнення, пристосування і перебудова в системі - мови-рецептора внаслідок мовних контактів. Теорія мовних контактів відображає загальні лінгвістичні тенденції мов, що мають в своєму складі запозичені слова, до виникнення певних особливостей у розвитку фонологічних, морфологічних, і словотвірних структур запозичених слів. Причиною ж багатьох особливостей в структурі слів є їх чужорідне походження. Вплив мовної інтерференції тягне за собою зміни на різних рівнях мовної системи. На прикладі окремої мови і на прикладі окремого мовного рівня спостерігається лише невеликий фрагмент тих перетворень, які можуть відбуватися в структурі іншомовних слів.

Список використаних джерел

- [1] Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике. Языковые контакты*. Москва, 1972. Вып. 6. С. 25-60.
- [2] Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Херсон, 2012. № 2. С. 81-85.
- [3] Ребко А. В. Лингвистическая интерференция и ее виды на примере русского и французского языков. *Сборник науч. трудов Белорусского Государственного Университета*. Минск, 2019. № 4. С. 55-65.
- [4] Сенік Г. І. Українсько-німецькі мовні контакти на Буковині: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2014. 19 с.
- [5] Сімонок В. П. Мовна картина світу. Взаємодія мов. Харків : Основа, 1998. 171 с.
- [6] Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. Львів : Видавництво Львівського університету, 1963. 62 с.
- [7] Степанова О. І. Відбиття явища лексичної інтерференції в російськомовних текстах (на матеріалі творів письменників-білінгвів та засобів ЗМІ). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки*. 2013. Кн. 3. С. 190-194.
- [8] Супрун А. Е. Сопоставительно-типологический анализ лексики. *Методика изучения лексики* / под ред. А. Е. Супруна. Минск : Изд-во Бел. ун-та, 1975. С. 163-170.
- [9] Мовчун Л. Народжене сьогоденням (Про зміни в лексиці сучасної української мови). *Дивослово*. 2006. № 7. С. 43-45.

- [10] Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Львів, 1996. 172 с.
- [11] Herman K. F. Ukrainian dialects of Bukovina. *Problems of the history and culture of the Ukrainian language*. Chernivtsi : Ruta, 1995. pp. 43-57.
- [12] OGuy M., OGuy O. The German language in Bukovina: establishment, functioning and decay in a multilingual province. *Bukovinsky magazine*. 2012. № 1 (83). pp. 198-203.
- [13] Thomas George. The Role of German Loanwords in the Slavic Languages of the Former Habsburg Empire. *Canadian Slavonic Papers / Revue canadienne des slavistes*. 1997. Vol. XXXIX. Nr. 3-4. pp. 333-359.

Список художньої літератури

- [14] Дупешко М. Історія, варта цілого яблуневого саду : роман. Чернівці : Книги - XXI, 2017. 160 с.
- [15] Матіос М. Солодка Даруся. Львів : ЛА "ПІРАМІДА", 2004. 176 с.
- [16] Матіос М. Чотири пори життя. Львів : ЛА "ПІРАМІДА", 2009. 264 с.
- [17] Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Винница : Нова Книга, 2010. Том I. 616 с.
- [18] <https://goroh.pp.ua/Етимологія/>
- [19] <https://lexicography.online/etymology/>